

ISSN 1392-8295

mokslo darbai transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2016 Nr. 30 (35)

Kuriame
Lietuvos ateitį

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 30 (35)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Leidinyje lietuvių, lenkų, anglų, rusų kalbomis skelbiami originalūs moksliniai straipsniai, atitinkantys svarbiausias fakultetų humanitarinių mokslinių tyrimų kryptis: lingvistikinius tyrinėjimus, literatūros naratyvų ir kontekstų problematiką, reklamos diskurso paveikumą, vertimo teoriją ir praktiką.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

W czasopiśmie, w językach litewskim, polskim, angielskim i rosyjskim, zamieszczane są oryginalne artykuły naukowe, których tematyka odzwierciedla najważniejsze kierunki badań prowadzonych na wydziałach humanistycznych współpracujących uczelni: badania językoznawcze i literaturoznawcze wraz z ich kontekstami, badania nad reklamą oraz nad teorią i praktyką przekładu.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

The periodical publishes original scholarly articles written in English, Lithuanian, Polish and Russian that correspond to the main humanitarian research fields of the faculties: linguistic researches, issues of literary narratives and contexts, influence of advertising discourse, theory and practice of translation.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Arianta (2002)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne
Balcan Rusistics (2004)	Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011)	The Database of the Humanities and Social Sciences in Lithuania
PNB (2011)	Polska Bibliografia Naukowa
MIAR (2011)	Information Matrix for the Analysis of Journals
Linguistic Bibliography Online (2012)	BrillOnline Bibliographies, Netherlands
Ulrichs (2013)	Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

REDAKCIJOS ADRESAS / ADRES REDAKCJI / EDITORIAL OFFICE

Vilniaus universitetas	Vilnius University	Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Kauno humanitarinis fakultetas	Kaunas Faculty of Humanities	Wydział Humanistyczny
Muitinės g. 8	Muitines 8	ul. Świętokrzyska 21D
LT-44280 Kaunas	LT-44280 Kaunas	25-406 Kielce
Lietuva	Lithuania	Polska

Straipsnius ir kitą mokslinę medžiagą prašome siųsti el. paštu arba į žurnalo redakciją Kaune.

Articles and other scientific material shall be sent by e-mail or to the Editorial Office in Kaunas.

Artykuły i inne materiały przeznaczone do publikacji prosimy nadsyłać pocztą elektroniczną lub na adres redakcji w Kownie.

El. paštas / E-mail respectus.philologicus@khf.vu.lt **Tel.** +370 37 750 536

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://www.rephi.khf.vu.lt>

REDAKTORIAI / REDAKCJA / EDITORS

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)

Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)

Lina Abraitienė (anglų kalba / język angielski / English language)

Alla Diomidova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2016

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2016

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 30 (35)
REDAKCINĖ KOLEGIJA – KOLEGIUM REDAKCYJNE
EDITORIAL BOARD

Vyriausioji redaktorė – redaktor naczelny – editor-in-chief

Gabija BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
gabija.sereikiene@khf.vu.lt Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Vyriausiosios redaktorės pavaduotojas – zastępcza redaktora naczelnego – deputy editor-in-chief

Marek RUSZKOWSKI Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
gustaw1960@op.pl Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Vyriausiosios redaktorės pavaduotoja – zastępcza redaktora naczelnego – deputy editor-in-chief

Loreta ULVYDIENĖ Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
loreta.ulvydiene@khf.vu.lt Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Daiva ALIŪKAITĖ Vilniaus universiteto docentė, dr., Lietuva
daiva.aliukaite@khf.vu.lt Docent Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Associate Professor, Vilnius University, Lithuania

Danutė BALŠAITYTĖ Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
dbalsaityte@gmail.com Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Wiesław CABAN Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
caban@ujk.kielce.pl Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Renato CORSETTI Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr., Italija
renato.corsetti@gmail.com Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab., Włochy
Professor, Sapienza University of Rome, Italy

Anatolij CHUDINOV Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr., Rusija
ap_chudinov@mail.ru Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr, Rosja
Professor, Ural State Pedagogical University, Russia

Janusz DETKA Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr.,
januszdetka1@wp.pl Lenkija
Professor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Margarita GAVRILINA Latvijos universiteto profesorė, dr., Latvija
gavril@inbox.lv Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr, Łotwa
Professor, University of Latvia, Latvia

Jonė GRIGALIŪNIENĖ Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
jone.grigaliuniene@gmail.com Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Laima KALĖDIENĖ Mykolo Romerio universiteto profesorė, dr., Lietuva
kaledienei@gmail.com Profesor Uniwersytetu Michała Rómera, dr, Litwa
Professor, Mykolas Romeris University, Lithuania

Asta KAZLAUSKIENĖ Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr., Lietuva
a.kazlauskiene@hmf.vdu.lt Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr, Litwa
Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania

Aleksandras KRASNOVAS
aleksandras.krasnovas@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorius, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Jadvyga KRŪMINIENĖ
jadvyga.kruminiene@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Kazimierz LUCIŃSKI
ifs@ujk.edu.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Lidia MICHALSKA-BRACHA
lidia.bracha@ujk.edu.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorė, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Gerald E. MIKKELSON
gemikk@ku.edu

Kanzaso universiteto profesorius, dr., JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr, USA
Professor, The University of Kansas, USA

Olegas POLIAKOVAS
oleg.poljakov@ff.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorius, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Adriana SERBAN
adriana.serban@univ-montp3.fr

Polio Valéry universiteto Montpellier III docentė, dr., Prancūzija
Docent Uniwersytetu Paul Valéry, Montpellier III, dr, Francja
Senior lecturer, Paul Valéry University, Montpellier III, France

Yuri STULOV
yustulov@mail.ru

Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr., Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr,
Białoruś
Professor, Minsk State Linguistic University, Belarus

Leona TOKER
toker@mscc.huji.ac.il

Jeruzalės Hebrajų universiteto profesorė, habil. dr., Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jeruzolimie, dr hab., Izrael
Professor, The Hebrew University of Jerusalem, Israel

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. LITERATŪROS NARATYVAI IR KONTEKSTAI / NARRACJE LITERACKIE I KONTEKSTY

Olena Mashchenko (Ukraina / Ukraina). Gish Jen: Loosening the Canyon of the Canon	9
Kristina Stankevičiūtė (Lietuva / Litwa). Don Juan: the Discourse of Seduction as an Exercise of Power	15
Елена Бразговская (Rusija / Rosja). Поэтика трансцендентного: стилистическая редукция как инструмент репрезентации сакрального	24
Анна Дашенко (Ukraina / Ukraina). «Рассуждения о <i>цы</i> » («詞論») Ли Цинчжао	35
Viktorija Jonkutė (Lietuva / Litwa). Tautinės tapatybės (re)konstravimas XX a. pab. tautinio atgimimo laikotarpio lietuvių ir latvių literatūrinėje spaudoje	45
Элеонора Шафранская (Rusija / Rosja). Контекстуальная семантика заглавия романа Михаила Шишкина «Взятие Измаила»	55

II. LINGVISTIKOS TYRIMAI / BADANIA LINGWISTYCZNE

Donna E. West (JAV / USA). Pretense as Creative Hallucination	63
Ewa Sikora (Lenkija / Polska). Językowo-kulturowa motywacja mazowieckich chrematonimów funeralnych	74
Marek Ruszkowski (Lenkija / Polska). Oboczność typu ‘ambasadorzy // ambasadorowie’ we współczesnej polszczyźnie	84
Oskar Gawlik (Lenkija / Polska). On the Transitive Object Control into -ing Complementation Pattern in Contemporary Spoken American English: a Corpus-driven Study	93
Iwona Kačka-Stanik (Lenkija / Polska). Wpływ metody gramatyczno-tłumaczeniowej i bezpośredniej na nauczanie dzieci języka angielskiego	102

III. VERTIMO TEORIJA IR PRAKTIKA / BADANIA NAD TEORIĄ I PRAKTYKĄ PRZEKŁADU

Robertas Kudirka, Saulė Juzelėnienė, Laima Lazauskaitė (Lietuva / Litwa). Filmų pavadinimų vertimas: vertimo būdai ir problematika	111
Tatjana Solomonik-Pankrashova, Viktorija Lobinaitė (Lietuva / Litwa). Adaptation of the Epic Legend of Siegfried: from Archetypal Hero Myth to Film	121

IV. REKLAMOS TYRIMAI / BADANIA NAD REKLAMĄ

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Raminta Stravinskaitė (Lietuva / Litwa). Vyriškumo reprezentacija tarpukario Lietuvos spaudos reklamoje	131
--	-----

V. NUOMONĖ: POLITIKOS ISTORIJA / OPINIA: HISTORIA POLITYCZNA

Joanna Sadowska (Lenkija / Polska). The Socialist Youth Union (1957–1976) – Polish Counterpart of Komsomol	147
---	-----

**VI. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA /
KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO**

Konferencijų apžvalgos / Konferencje

- Jūratė Radavičiūtė** (Lietuva / Litwa). Opening New Paths for Scientific Discussion:
an Overview of the 9th International Scientific Conference “Man in the Space of
Language”157
- Jurgita Astrauskienė** (Lietuva / Litwa). Idėjų sklaida mokslinėje konferencijoje
„Tarp eilučių: lingvistikos, literatūrologijos, medijų erdvė 2016“160

Knygų recenzijos / Recenzje książek

- Marzena Marczevska** (Lenkija / Polska). The Mystery of Indo-European Languages –
a Few Remarks on the Book by Oleg Poljakov163
- Anonsai / Zapowiedzi**167

- VII. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /
ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI**168

CONTENTS

I. ISSUES OF LITERARY NARRATIVES AND CONTEXTS

Olena Mashchenko (Ukraine). Gish Jen: Loosening the Canyon of the Canon	9
Kristina Stankevičiūtė (Lithuania). Don Juan: the Discourse of Seduction as an Exercise of Power	15
Елена Бразговская (Russia). Poetics of Transcendence: Stylistic Reduction as a Tool for Representation of Sacred Meanings.....	24
Анна Дашенко (Ukraine). “Essay on <i>Ci</i> ” by Li Qingzhao	35
Viktorija Jonkutė (Lithuania). (Re)construction of National Identity in the Lithuanian and Latvian Literary Press during the National Revival Period in the Late 20 th Century	45
Элеонора Шафранская (Russia). Contextual Semantics of the Title of Michail Shishkin’s Novel “The Capture of Izmail”	55

II. LINGUISTIC RESEARCHES

Donna E. West (USA). Pretense as Creative Hallucination	63
Ewa Sikora (Poland). Language and Cultural Motivation of Mazowsze’s Funerals Chrematonims.....	74
Marek Ruzkowski (Poland). Alternative Variants of the Type ‘Ambasadorzy // Ambasadorowie’ in the Contemporary Polish.....	84
Oskar Gawlik (Poland). On the Transitive Object Control into -ing Complementation Pattern in Contemporary Spoken American English: a Corpus-Driven Study	93
Iwona Kačka-Stanik (Poland). The Influence of the Grammar-Translation Method and the Direct Method on Students’ Results	102

III. THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

Robertas Kudirka, Saulė Juzelėnienė, Laima Lazauskaitė (Lithuania). The Strategies and Problems in Film Title Translation	111
Tatyana Solomonik-Pankrashova, Viktorija Lobinaitė (Lithuania). Adaptation of the Epic Legend of Siegfried: from Archetypal Hero Myth to Film.....	121

IV. ADVERTISING DISCOURSE

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, Raminta Stravinskaitė (Lithuania). Masculinity Representation in Lithuanian Interwar Press Advertising	131
---	-----

V. OPINION: POLITICS OF HISTORY

Joanna Sadowska (Poland). The Socialist Youth Union (1957–1976) – Polish Counterpart of Komsomol	147
---	-----

VI. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE**Conference review**

Jūratė Radavičiūtė (Lithuania). Opening New Paths for Scientific Discussion: an Overview of the 9th International Scientific Conference “Man in the Space of Language” 157

Jurgita Astrauskienė (Lithuania). The Dissemination of Ideas in the Scientific Conference “Thought Elaboration: Linguistics, Literature, Media Expression: Tell Me 2016” 160

Book reviews

Marzena Marczevska (Lenkija / Polska). The Mystery of Indo-European Languages – a Few Remarks on the Book by Oleg Poljakov 163

Announcements 167

VII. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION 168

Viktorija Jonkutė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius, Lietuva

El. paštas: viktorija.jonkute@gmail.com

Moksliniai interesai: literatūrinė baltistika, kolektyvinė atmintis, tautinis atgimimas

TAUTINĖS TAPATYBĖS (RE)KONSTRAVIMAS XX A. PAB. TAUTINIO ATGIMIMO LAIKOTARPIO LIETUVIŲ IR LATVIŲ LITERATŪRINĖJE SPAUDOJE

Straipsnyje, remiantis 1988–1992-ųjų metų lietuvių literatūrinio savaitraščio „Literatūra ir menas“, mėnraščio „Pergalė“ (nuo 1991 m. – „Metai“) bei jiems analogiškų latvių „Literatūra un Māksla“ ir „Karogs“ tekstais, aptariami ir gretinami būdingiausi lietuvių bei latvių to meto tautinės savirefleksijos epizodai, tautinės tapatybės kaitos ir tęstinumo judesiai. Parodoma, kaip tautinės tapatybės (re)konstravime dalyvauja komunikaciniais atminties ritualais (at)kuriama kolektyvinė atmintis. Tekstų pavyzdžiais iliustruojamos heroizavimo ir mitologizavimo tendencijos, dekonstravimo, demitologizavimo atvejai (Dzintaras Suodumas, Ričardas Gavelis). Teigiama, kad latvių refleksijose dominuoja kanoninės įsamenintos tautiškumo raiškos formos, individualizuoti tautiniai herojai (Lačplēsis, Rainis) – visuotini kultūriniai universumai, tautinių idealų išraiškos. Lietuvių refleksijose individualių tautinių herojų „panteonas“ fragmentiškesnis, labiau išsiskaidęs ir komunikacinėje atmintyje dalyvauja pasyviau nei latvių. Tačiau lietuvių spaudoje pastebima žymiai intensyvesnė tremtinių-kolektyvinio tautinio herojaus savirefleksija ir reprezentacija.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: literatūrinė spauda, latviai, tautinė tapatybė, tautinis atgimimas.

Įvadinės pastabos

XX-ojo amžiaus priešpaskutinio ir paskutinio dešimtmečių sandūra – intensyvus, dramatiškas sociokultūrinio lūžio, permainų ir transformacijų metas. Tokiomis visuomeninių proveržių akimirkomis ribinėse kaitos situacijose išryškėja esminiai kultūriniai ir istoriniai poslinkiai, suintensyvėja tapatybės paieškos. Pasakojimai apie represijas – pagrindinė to laikotarpio latvių ir lietuvių tapatybės dalis. Savirefleksijų pagrindą sudarė trauminės tremties ir sovietmečio patirtys, perteikiamos narvo (Neiburga 1988), dramblio mindomų skruzdžių (Gavelis 1989: 2; Ziedonis 1990b: 2), besparnių paukščių (Repše 1990: 2), kirvarpos (Martinaitis 1991: 102), vėžio (Prėdele 1989: 4) ir kitais neigiamos konotacijos vaizdiniais.

To meto vyksmų centre – tautinio atgimimo laikotarpis, straipsnyje apibrėžiamas 1988–1992-ųjų metų riba¹. Tai intensyviausias kintančios tautinės tapatybės laikas, kai,

¹ Chronologija sąlygiška, paremta to meto įvykių chronologija, literatūrinės spaudos raida. 2013 m. Lietuvos istorikų suvažiavime apibrėžta XX a. pab. *ref(v)oliucija*.

Marcelijaus Martinaičio žodžiais tariant, „viduje jau prasidėjo visuotinė fermentacija, viskas ir visur rūgsta, burbuliuoja, pučiasi, lipa per kraštus“ (Martinaitis 1990: 176). Kaip teigia latvių socioantropologas Robertas Kylis, XX a. pabaigos permainos iš dalies kilo dėl būtinybės ieškoti „tikrosios“ etninės tapatybės. Latviškumo paieškos buvo etninės ideologijos mobilizavimas (Kylis 1998: 113). Vienu svarbiausių etninės tapatybės konstravimo elementu tapo kolektyvinė atmintis, kuri funkcionavo kaip tautinės bendruomenės savimonės dalis, jos tęstinumo ir stabilumo patvirtinimas (Halbwachs 1950: 84–86). O jos turinį kūrė mitinė istorija ir mitologiškoji atmintis, apimanti belaikės praeities įvykius bei vertybes (Assman 2008: 109–118). Anot Margitos Gūtmanės, būtent ši atmintis latvių tautai leido išsaugoti savo tapatybę, o budinti istorinę sąmonę formavo atminties ritualus: „Po 1945-ųjų <...> mes nebegalėjome būti savo istorijos tęsėjais, todėl mėginome būti savo praeities mitiškąja atmintimi“ (Gūtmane 1996: 180). Tuo metu vykusį kovą už išlikimą, stiprėjantys tautiniai jausmai virto kryptingu nacionaliniu judėjimu, lėmusiu nepriklausomų valstybių atkūrimą ir suformavusiu mūsų dabartinės kolektyvinės atminties bei tautinės tapatybės pagrindą.

XX-ojo amžiaus pabaigoje literatūrinė spauda veikė kaip tautinio sąjūdžio dalis, steigianti ir paremianti jo politinę bei kultūrinę programą. Kaip aktyvus mediumas, „transliuotojas“, intelektualų tribūna, ji stipriai veikė ne tik literatūros, bet ir nacionalinės kultūros raidą. Literatūros leidiniai buvo paveiki kultūrinė, socialinė ir politinė jėga. Kai kurių tiražai siekė daugiau nei 80 000 egzempliorių. Itin svarbų vaidmenį atliko rašytojai, kurių dalis veiklos rezultatų atsispindėjo Rašytojų sąjungos leidžiamame savaitraštyje *Literatūra ir menas*, mėnraštyje *Pergalė* (nuo 1991-ųjų metų – *Metai*) ir latviškuose jų atitikmenyse *Literatūra un Māksla, Karogs*.

Literatūrinei spaudai būdingi saviti komunikaciniai ritualai, palaikantys simbolinių raiškos formų tvarumą bei formuojantys komunikuojančios bendruomenės savivoką. Nestabilumo, krizės metu itin suaktyvėja mitologizacija. Iki šiol tebegyvenama dar tada atsiradusiomis politinėmis ir kultūrinėmis mitologijomis, kurias, kaip teigė Tomas Venclova, palaiko „romantiški ritualiniai gestai“, o ideologinę tuštumą užpildo tautos mistika (Venclova 1990: 7). Svarbi ir György’aus Schöpflino mintis, jog „mitas yra naratyvas, idėjų rinkinys, simboliai – mito „statybiniai blokai“, o ritualas – raiškos forma, mito artikuliavimo praktika (Schöpflin 1997: 19–35).

Straipsnio tikslas – remiantis 1988–1992-ųjų metų lietuvių savaitraščio *Literatūra ir menas*, mėnraščio *Pergalė / Metai* bei jiems analogiškų latvių *Literatūra un Māksla* bei *Karogs* tekstais, aptarti būdingiausias tautinės savirefleksijos epizodus, vyraujančias tendencijas², tautinės tapatybės kaitos ir tęstinumo momentus. Apibrėžiant (re)konstruojamą lietuvių ir latvių tautinę tapatybę, pravartu pasitelkti Anthony’o D. Smitho prielaidą, kad iš kartos į kartą perduodami memorialiniai simboliai yra svarbiausi jos konstravimo elementai. Tautinę tapatybę minėtas teoretikas apibrėžia kaip nuolat vykstantį simbolių, vertybių, atminties, mitų ir tradicijų reproduktivumą, perinterpretavimą bei sklaidą (Smith 1986). Šiame tyrime paranki imagologijos metodika. Ja remiantis, A. D. Smitho išskirti

² Straipsnio apimtis ribota, todėl jame pateikiama tik dalis tyrimo rezultatų, aptariami esminiai, simptomiskiausi tautinės tapatybės aspektai.

sudedamieji tautinės tapatybės elementai suvokiami kaip dominuojantys tautiniai įvaizdžiai, su kuriais identifikuojama tautinė bendruomenė – jos savivokos raiškos formos. Svarbus ir komparatyvistinis metodas. Daroma prielaida, kad dviejų tautų ir kultūrų kontekstiniai ryšiai suponuoja ir jų tekstinės raiškos paraleles. Straipsnyje atskleidžiant to paties laikotarpio ir konteksto lietuvių bei latvių literatūrinių refleksijų panašumus ir skirtumus, išryškunami individualūs tautinių savimonių ir kolektyvinių atminčių dėmenys.

Tautinės tapatybės problematika, Latvijoje ir Lietuvoje intensyviai tyrinėti pradėta po nepriklausomybės atgavimo, išlieka aktuali ir šiandien. Latvijoje 2010–2014-aisiais metais ji tapo viena iš valstybinių tyrimų programų³. Nemažai projektų pagal šią programą vykdė Vitos Zelčės vadovaujami Latvijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Socialinių ir politinių tyrimų instituto tyrėjai⁴. Vienas iš jų darbo rezultatų – 2014-aisiais metais pasirodžiusi kolektyvinė monografija *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*⁵. Lietuvoje šios srities tyrimuose taip pat aktyviausiai dalyvauja istorikai ir sociologai. Pavyzdžiui, 2008-aisiais metais išleistas mokslinių straipsnių rinkinys *Lietuviškojo identiteto trajektorijos* – Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro ir Socialinių tyrimų instituto vykdyto mokslinių tyrimų projekto rezultatas. Minėtina ir Irena Šutinienė, viena pirmųjų pradėjusi tyrinėti lietuvių tautinius herojus, mitus bei trauminę atmintį kaip tautinės tapatybės dėmenis (Šutinienė 1997). Daug prieštaringų vertinimų sulaukia Nerijos Putinaitės lietuvių tautinės tapatybės tyrimai. Tačiau juose neišskiriamas tautinio atgimimo laikotarpis, tiriama arba sovietmečio, arba jau nepriklausomybės laikų lietuvių tautinė tapatybė. Regioninės Baltijos šalių tapatybės klausimas vis labiau aktualizuojamas⁶, tačiau komparatyvistinių lietuvių ir latvių tapatybių bei jų (re)konstravimo literatūrinėje spaudoje tyrimų vis dar trūksta.

Tautos herojų aktualizavimas

Tautinio atgimimo laikotarpiu suintensyvėjo herojizavimo tendencija. Ji atsiskleidė tiek tautos, kaip kolektyvinio subjekto, lygmeniu, tiek individualizuotuose tautinių herojų vaizdiniuose. Herojų įvaizdžiai, kaip tautos istorijos naracijos simboliai, tebeturi simbolinę galią dabartinės Lietuvos visuomenėje ir yra ypač svarbūs apibrėžiant tautinį identitetą (Šutinienė 2009: 60). Jie yra įsamenintos tautiškumo raiškos formos, kurios, mitologizuodamos ir idealizuodamos istorinius asmenis, atlieka viešosios moralės ir tautinių-politinių vertybių normatyvinio įsameninimo funkciją (Ten pat: 40–60).

Gretinant tarpusavyje lietuvių ir latvių tautinių herojų įvaizdžius, galima pastebėti, kad latviškas „panteonas“ homogeniškesnis, jam būdingos pavienės kanoninės teigiamai

³ Valsts pētījumu programma *Nacionālā identitāte*, www.nacionalaidentitate.lv (pasiekama tik Latvijos teritorijoje, žiūr. 2016 04 01).

⁴ Pvz., 2013 m. vykdytas projektas *Latvijas sociālā atmiņa un identitāte*.

⁵ Lie. *Daugialypės ir besikeičiančios Latvijos tapatybės*.

⁶ Minėtina 2011 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvos lyginamosios literatūros asociacijos ir Lietuvos edukologijos universiteto organizuota tarptautinė konferencija *Baltijos regiono tapatybė: lyginamieji literatūros tyrimai*.

vertinamos dominantės, o lietuviškas – įvairesnis ir dinamiškesnis, fragmentiškesnis. Jo refleksijos neutralesnės, daugiau referuojama, pateikiama apžvalgų nei individualių vertinimų.

1988–1992-ųjų metų lietuvių literatūrinėje spaudoje vyravo jubiliejiniai straipsniai, „memorialiniai“ komunikaciniai ritualai, kuriais aktualizuoti tautos herojai, XIX a. pabaigos nacionalinio atgimimo figūros ir tautinės kultūros pirmtakai: Vincas Kudirka (Lindė-Dobilas 1989: 2), Jonas Basanavičius (Vėbra 1989: 11), Stasys Šalkauskis (Sverdiolas 1989: 138), Maironis (Ruceskaitė 1992: 90–93). „Kodėl, per 50 metų, jie nepaseno? Kodėl, su visai skirtingomis premisomis, jiems pritariu?“ – klausė Algirdas Julius Greimas 1989-aisiais metais, atsakydamas į *Sietyno* Šalkauskiui užduotus klausimus (Greimas 1989: 132). „Pasikliauti daugiau nei pusšimčio senumo teorijomis pavojinga, bet tiek pat aiškių ir logiškų, o kartu nūdienių, niekas nepasiūlo“ – prasarė Ričardas Gavelis (1990: 94). Tokia „atgręžties ir naujo apmąstymo pastanga“ išreiškė norą matyti juos kaip „gyvos dabarties dalyvius“ (Sverdiolas 2012: 352), „susigrąžinti į kultūros apykaitą“ (Bagdonavičius 1989: 151–153). Tačiau vertinamieji, visuotinumą pabrėžiantys teiginiai, išsakomi kaip netiesioginiai imperatyvai ir universalijos, tegalėjo būti paveikūs tik kaip paveldėtas teorinis orientyras.

Kiek kitoks Vokietijoje ir Amerikoje gyvenusio, save tremtiniu vadinusio „tautos šauklio / vedlio“ Bernardo Brazdžionio atvejis – individualizuoto tautinio herojaus pavyzdys. 1989-ųjų vasarą Lietuvoje jis buvo priimtas lyg tautos herojus, įveikęs sunkumus ir sugrįžęs į tėvynę. Jo sugrįžimas, „tarsi nepaprasta vizija“ (Peleckis 1989: 1, 4), susitikimas su tremtiniais tapo masinėmis valstybinio lygmens iškilmėmis⁷. Brazdžionis kūrė tremties mitologiją ir sugrįžimo į tėvynę mitą, kartu juos deformavo, nes tautiškumu besiremiantis ideologinis tremties aspektas, patriotiška tribūnų retorika, masiškumas ėmė dominuoti prieš asmeninę tyliąją ir giliają tragišką, autentišką patirtį.

Latvių literatūrinuose leidiniuose vyravo tautos herojus, „Europos klasikas“ (Auziņš 1990: 4), nepriklausomos Latvijos „dvasinis prezidentas“ (Grīnuma 2009: 11) Rainis bei jo žmona Aspazija. Jis – vienas pagrindinių latvių klasikinės tautinės tradicijos atstovų, „kultūrinis universumas“ (Gaižiūnas 1989a: 207–269). Literatūrinės spaudos vaidmuo jį herojizuojant ypač aktyvus 1990-aisiais, minint poeto 125-ųjų metų jubiliejų. Pastebima Rainį aktualizavusių ir kone sakralizavusių žanrų bei raiškos priemonių įvairovė: autoriaus minčių, kūrinių citatos, fotografijos, autobiografių, laiškų fragmentai, kritikos straipsniai, komentarai, samprotavimai. Pasirodė vienas kitas kritiškesnio, objektyvesnio vertinimo atvejis: Gundega Repšė pastebi, kad dabar yra Rainio periodas – nepertraukiama vertybių mistifikacija“ (Repšė 1990: 2, 15). Pozityvios refleksijos tapo viešu, ritualizuotu komunikaciniu aktu, žodiniu minėjimo ritualu. Pastarieji kanonizavo praeities figūras, pavertė jas kultūrinėmis universalijomis, homogenizavo ir sunormatyvino daugiabalsę, išsiskaidžiusią ir išsiskaidžiusią kolektyvinę atmintį bei tautinę savimone.

⁷ 1997 m. sukurtas dokumentinis filmas „Bernardas Brazdžionis. Sugrįžimas“ (rež. A. Tarvydas), 2001 m. – vaizdo filmas „Vėtrose nepaklydęs. Poeto Bernardo Brazdžionio sugrįžimai“ (aut.: P. Palilionis, P. Garnys, V. Balsys ir kt.).

1990-ųjų metų žurnale *Karogs* spausdinamose Imanto Zieduonio knygos *Amžinybės temperamentas. Studijos apie Rainį* (Ziedonis 1990a) ištraukose taip pat buvo konstruojamas universalus veikėjo vaizdinys: vieta hierarchijos viršūnėje, centre, antgamtiškumas ir prometiškumas, sykiu – žemiškumas ir buvimas kartu su savo maža tauta. Kaip vaizdžiai įvardijo I. Zieduonis, Rainis – „lygybės ženklas“ tarp žmonijos kultūros lobyno ir pačių latvių, suteikiantis mažam žmogui didelę galią ir atnešantis mažai tautai didelę dvasią (Ten pat: 157). Sugretinami du lygiaverčiai dėmenys: Rainis – vertas tautos, ir tauta – verta Rainio.

1990-ųjų metų straipsnyje „Rainis ir Aspazija – mūsų amžinasis atgimimas“ pateikiamos patetiškos literatūrologo Imanto Auzinio refleksijos. Šie rašytojai laikomi pirmojo tautinio atgimimo tęsėjais, nepriklausomos Latvijos idėjos kūrėjais. Autorius teigia, kad jie – latvių išlikimo ir ilgaamžiškumo garantas: „<...> mes esam Rainio ir Aspazijos tauta. Ir todėl mes vis dar esame“ (Auziņš 1990: 4). Rašytojai įvardijami iškiliausiais žmonėmis per visą latvių istoriją: „Jeigu kada nors vyktų toks žmonijos forumas, kuriame kiekvienai Žemės tautai atstovautų du iškiliausi bet kurio laikmečio žmonės – vyras ir moteris – drąsiai galime teigti, kad senovės latvių tautą jame tobuliausiai išreikštų Aspazija ir Rainis“ (Ten pat). Mūsų uždavinys – „tikrojo Rainio“ ieškojimas, „amžina kelionė link Rainio, į mūsų tautos tikrąją savastį“ – taip perfrazuodama Zalytę, Rainio vaidmenį apibūdino literatūrologė Gundega Grynuma (Grīnuma 1990: 9). Rainis regėtas kaip pirminė latvių tautos simbolinė esatis, įkūnijusi dvasinę ir istorinę latvių tautos patirtį.

To meto latvių literatūrinėje spaudoje aktualizuotas ir Lačplēsis – Andrejaus Pumpuro epo herojus⁸, mitinis kovotojas už tautinius idealus, latvių tautos kultūrinis pagrindas (Kursīte 1988: 13), kertinis tautinio atgimimo literatūros akmuo (Ankrava 2010: 121). 1988-aisiais metais minėtas jo šimtmetis. Gegužės mėnesį mėnraštyje *Literatūra un Māksla* buvo skelbiama po Antrojo pasaulinio karo Jelgavoje dingusio⁹ šiam herojui skirto paminklo paieška, prašymas skaitytojų atsiliepti, pasidalinti žiniomis (Janaitis 1988: 10). Jubiliejus paminėtas ir lietuvių savaitraštyje *Literatūra ir menas*: 1989-aisiais metais kovo mėnesį pasirodė Silvestro Gaižiūno straipsnis „Lačplēsi, tai tavo laikas“, kuriame aptartas herojaus aktualumas to meto kultūros ir socialinių permainų kontekste. Jame Lačplēsis – ne tik metaforiškas idealo vaizdinys, idėjinė latvių tautos atrama, bet ir gyvoji kultūrinė atmintis, tam tikro prabudusios mitinės sąmonės ir savimonės lygio ženklas bei lietuvių ir latvių bendrumo, istorinio vieningumo dėmuo (Gaižiūnas 1989b: 7). Straipsnis baigiamas minėjime ištarta Vairoso Vykės-Freibergos parafraze, jog „reikia savyje surasti Lačplēšį“, kuri išreiškė bendrą to meto latvių tautos kultūrinį siekį.

Deherojizavimas ir tautinės tapatybės dekonstravimas

Visai kitokią tautinių idealų ir tautos matymo perspektyvą atveria 1989 m. vasario ir kovo *Pergalės* numeriuose išspausdintas Ričardo Gavelio romanas *Jauno žmogaus memuarai* (1989: 10–67). Romane kritiškai žvelgiama ne tik į absurdiškas sovietines realijas, bet ir į lietuvių stereotipinio, atributinio, paviršinio tautiškumo sampratą. Dekonstruojant romantizuotą nacionalinę tapatybę, taip pat dekonstruojama ir ją palaikanti ideologija. Romane

⁸ Ir Rainio pjesės *Ugnis ir naktis* veikėjas.

⁹ 1988 m. rasti paminklo fragmentai, 1992 m. pastatytas naujas.

pateiktą poziciją redukuotai išreiškia skelbiamas siekis „nukalti, išsapnuoti neegzistuojančią Lietuvos dvasią“. Jį papildyti galima citata iš romano: „<...> sukirbėjo abejonė, ar tikrai esu tautinės bendrijos narys, ar tokia bendrija iš viso egzistuoja. Aš ieškojau, labai ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet taip ir neradau“ (Gavelis 1991: 106).

Vienas ryškesnių latvių tautinės tapatybės ir tautinių tradicijų dekonstravimo pavyzdžių – 1990-ųjų savaitraščio *Literatūra un Māksla* 39–41 numeriuose išspausdintas¹⁰ Dzintaro Suodumo romanas *Lāčplēsis trimdā un varoņu konference*¹¹ (Sodums 1990) – lyg ironiškas atsakas Lačplēsis ieškotojams. Šiame romane Lačplēsis – išeivių bendruomenės narys, atvykęs į Stokholmą iš sovietų okupuotos Latvijos. Perkeltas į naują emigracijos kontekstą, nacionalinis epas netenka savo pirminės reikšmės. Polemizuojant su herojizavimo ir idealizavimo tradicijomis, formuojama priešinga jų kryptis – deherojizavimas, deromantizavimas, demitologizavimas. Nuoroda į mitinį herojų vis dar atpažįstama, aliuzija aktualizuoja tautinės tradicijos relikvą, folklorinius-literatūrinius siužetus, tačiau kritiška pozicija juos neigia ir suponuoja naują, dekonstrukcinį tapatybės tipą, simboliškai išreiškiantį krizės situacijoje atsідūrusią tautą ir ženklinantį tautinių herojų bei mitų kaitą. Dz. Suodumas polemizuoja grotesko forma, pasitelkdamas realybės ir fantastikos mišinį, parodiją, „apversdamas“ mitą, šiuo atveju, latvių padavimą, Pumpuro ir Rainio tekstus¹². Toks deformacinis judesys – pereinamuoju laikotarpiu kylantis poreikis permąstyti, (re)konstruoti kultūros tradicijos kryptį ir naujai brėžti besikuriančios tautinės tapatybės kontūrus.

Tremtis kaip tautinės savimonės matmuo

Aptarti lietuvių ir latvių tautų herojai – patyrę tremtį. XX-ojo amžiaus pabaigos tautinio atgimimo laikotarpio literatūrinė spauda atsiskleidžia kaip itin palanki terpė tokiems herojų-tremtinių įvaizdžiams plėtoti. Būtent joje pasirodo pirmosios tremtinių refleksijos ir pradeda formotis tremties atminimo kultūra. Etnocentrinė tremties bei aukos savivoka tampa vienu iš esminių lietuvių tautinės savimonės dėmenų. Konstruojamas lietuvių tautos, tremtinių-kolektyvinio herojaus, vaizdinys. Latvių refleksijose pastebima prieštaringesnių vertinimų. Skirtis atsiranda jau vien dėl lietuvių bei latvių tremties lingvistinių sampratų skirtumų, sąvokų *tremtinys*, *išeivis* ir jų sinonimų variacijų. Latviškuose kontekstuose dominuoja *tremties* (lat. *trimda*) sąvoka¹³, kuria įvardijama ne tik Sibiro patirtis (kaip lietuvių atveju), bet ir politinė emigracija, pokario išeivija. Šią tendenciją perteikia ir XX-ojo amžiaus pabaigos literatūrinė spauda: lietuviškoje daugiausia reflektuojama Sibiro tremtis, latviškoje – latvių išeivijos refleksijos.

Lietuvių literatūrinėje spaudoje tremties refleksijos pasirodė anksčiau nei latvių, jos buvo intensyvesnės, emocionalesnės, subjektyvesnės. Būtent tautinio atgimimo laikotarpiu tremties refleksijos iš periferinės pozicijos atsідūrė centrinėje, vyraujančioje ir ėmė atlikti

¹⁰ Romano fragmentai pasirodė 1960 m. žurnale *Jaunā Gaita*, bet perrašytas romanas publikuotas tik 1990 m.

¹¹ Liet. *Lačplēsis tremtyje ir didvyrių konferencija*.

¹² Pats autorius teigė, kad šis romanas – kaip protestas prieš išeivijos latvių „latviškuosius“ papročius (žr. Lūse 2010: 221–232).

¹³ Po nepriklausomybės atgavimo įvesti terminai „diaspora“, „egzilis“, „egzodas“ ir kt.

tautą bei visuomenę integruojančias sociokultūrinės funkcijas. Kaip teigia Robertas Kyllis, „tai buvo kova už tai, jog asmeninės istorijos taptų tautos istorijos dalimi, o asmeniniai gyvenimai susijungtų su Baltijos tautų istorija“ (Kyllis 1998: 126, 127). Į dinamišką komunikacinę erdvę patekusi individuali, autobiografinė archyvinė trauminė atmintis įgijo visuotinumą, tapo kolektyviškumą formuojančia lietuvių tautos istorinės patirties bei kultūrinės atminties dalimi, be to, davė impulsą tolesnėms refleksijoms.

Lietuvių literatūrinėje spaudoje itin ryškiai atsiskleidė momentas, kai pradėjo dominuoti tremties vaizdinys. 1988-aisiais metais liepą *Pergalėje* išspausdinti Dalios Grinkevičiūtės 1941-ųjų metų birželio tremties memuarai *Lietuviai prie Laptevų jūros* (1988: 151–165). Tuo pat pasirodė nemažai įvairaus pobūdžio tremties tematikos tekstų: Antano Miškinio *Psalmės*, ištraukos iš Romualdo Granausko apsakymų ir esė rinkinio *Gyvulėlių dainavimas*, Leonardo Gutausko romano *Vilko dantų karoliai* fragmentai, Juozo Keliučio tremties memuarai *Laisvę praradus*, Jurgos Ivanauskaitės straipsnis *Sugrįžimas iš tremties* (Ivanauskaitė 1988: 14) ir daug kitų. 1989-aisiais metais aptardamas *Poezijos pavasario* almanachą, Artūras Tereškinas prasarė, jog „darosi nejauku dėl to, kad Sibiras, tremtis, kruvinos pokario dramos gali tapti mada, kaip mada tampa Viešpaties vardo besaikis vartojimas“ (Tereškinas 1989: 170–174). Tremties refleksijų gausa ir kultivavimas viešojoje erdvėje lėmė tai, kad šią patirtį pradėta ideologizuoti ir politizuoti.

Latvių literatūrinėje spaudoje tremties patirtis intensyviau reflektuoti pradėta 1989-aisiais metais, o įsisamoninta tik 1990-aisiais (Gūtmane 1998: 113). Refleksijomis labiau aktualizuota išeivijos, o ne Sibiro tremtinių patirtis. Jose daugiau polemikos, prieštaringesnių vertinimų, kaltės diskurso, nėra tokių ryškių tremties suvisuotinimo tendencijų, kaip lietuvių atveju. Asmeniniai liudijimai, autobiografijos buvo pateikiami kaip individualios atmintys ir istorijos, tuo metu vis dar buvusios tautos istorijos periferijoje. Refleksijos ryškiau suponuoja atskirtį, konfrontaciją, įtemptą santykį su Latvijos tautine bendruomene.

Tremties bei emigracijos patirtis aktualizuojama ir aptartame Dz. Suodumo romane. Jame pastebima kritiška pozicija: trauminės patirties refleksijos papildomos tragikomiškais momentais, atskleidžiančiais latvių išeivijos socialines ir moralines problemas bei komizuojančiais emigracijoje reprodukuojamą „suvenyrishką“ tautiškumą. Tai, viena vertus, buvo tautinės tapatybės išlaikymo ir jos tęstinumo sąlyga, kita vertus, vertintina kaip politinis, ideologinis matmuo, turėjęs savignyos poziciją¹⁴. Dz. Suodumo romane regime Švedijos latvių bendruomenės narių tipus, „naujuosius latvius“ – tautinių veikėjų ir istorinių realiųjų parodijas. Rašytojas sugretina latvių išeiviją su okupuotoje Latvijoje likusiais tautiečiais, matydamas jas abi kaip nelaisvas, tik skirtingų ideologijų pažeistas bendruomenes (plg. Laurušaitė 2015: 189). Taip ne tik demitologizuojami, desakralizuojami tautiniai kultūriniai mitai, bet ir desemantizuojama tremties-išeivijos patirtis.

¹⁴ Išeiviai vertinti priešaringai. Jų tautiškumas vadintas pseudolatviškumu, surogatiniu latviškumu (Gūtmane 1996: 181), vertintas kaip savisaugą ir paramą suteikiantis „aukos“ vaidmuo, padedantis adaptuotis svetimame krašte.

Apibendrinimas

1988–1992-ųjų metų savaitraštyje *Literatūra ir menas*, mėnraščiuose *Pergalė / Metai* bei latvių *Literatūra un Māksla, Karogs* tautinis atgimimas atsiskleidžia kaip trauminės atminties rekonstravimo, kultūrinių mitologijų ir tautinių idealų ieškojimo metas. Oficialiajai Sąjūdžio spaudai šlovinant atgimimą ir kuriant kitas politines mitologijas, literatūrinė spauda labiau plėtojo kultūrinius mitus bei intensyviai dalyvavo kolektyvinės atminties ir tautinės tapatybės (re)konstravime.

Greinant minėtus lietuvių ir latvių literatūrinius leidinius, galima pastebėti tiek diferencijuojančių, tiek integruojančių lietuvių ir latvių tautinės tapatybės (re)konstravimo tendencijų. Ryškiausias šios abiejų tautų analogijos: tautinė tapatybė yra retrospekcinė ir atsiranda kaip kultūros memorialinio bei viešo komunikacinio ritualo sąveikos aktas. Pastebimos ryškios herojizavimo ir mitologizavimo tradicijos. Aktualizuojami herojai, susiję su tautinio valstybingumo, paremto etniškumu, idėjomis. Dominuoja keturios pagrindinės sąveikaujančios idėjos: politinės, etninės, kultūrinės tautos ir modernios, demokratinės valstybės.

Latvių refleksijose (re)konstruojamo etnocentrizmo pagrindą sudaro kultūrinis matmuo. Latvių herojų „panteonas“ homogeniškesnis, išskiriamas universalus kanoniškas herojų rinkinys, tampantis tautiškumo ir tautinių idealų raiškos formomis: kultūriniai herojai (Rainis, Lačplēsis). Tačiau esama ir tautinės tapatybės kaitos judesių, dekonstravimo bei deherojizavimo atvejų (Dz. Suodumo *Lāčplēsis trimdā*).

Lietuvių atveju (re)konstruojamas tautinės tapatybės ir kolektyvinės atminties pagrindas yra daugiadėmenis, jame nėra tokių ryškių kultūrinių universalijų, kaip latviškame. Išskiriami tautinės kultūros pirmtakai ir XIX a. pabaigos tautinio atgimimo figūros, tačiau nėra tokių intensyvių tautinės kultūros komunikacinio ritualo atvejų, kaip latvių leidiniuose, išskyrus suvisuotintą, sociologizuotą kultūrinį herojų-tremtinį Bernardą Brazdžionį.

Lietuvių literatūrinėje spaudoje intensyviau, subjektyviau nei latvių reflektuota Sibiro tremties patirtis. Būtent *Literatūra ir menas* 1988-aisiais metais išspausdino iki šiol vis dar aktualius Dalios Grinkevičiūtės memuarus ir daug kitų tremties refleksijų. Literatūrinėje spaudoje įvyko sociokultūrinė transformacija, kai trauminė individualioji, autobiografinė atmintis tapo kultūrinės atminties, tautinės tapatybės ir kolektyvinio savivaizdžio dalimi. Aptartuose refleksijų atvejuose tremtis – herojizuojantis, mitologizuojantis tautinės tapatybės matmuo, tautą vienijantis ir jungiantis dėmuo. Lietuviai, kaip tremtinių ir kankinių tauta, apibūdinami ne tik kaip aukos, bet ir kaip tylieji herojai.

Literatūra

ANKRAVA, S., 2010. Lāčplēsis interdisciplinārā skatījumā. In: Sast. A. CIMDIŅA, O. LĀMS. *Lāčplēša ceļš pasaulē: Latviešu eposs un Eiropas eposu tradīcijas*. Rīga: Zinātne, 121–134.

ASSMAN, J., 2008. Communicative and Cultural Memory. In: A. ERLI, A. NÜNNING. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 109–118.

AUŽIŅŠ, I., 1990. Rainis un Aspazija – mūsu mūžīgā atdzimšana. *Literatūra un Māksla*, 8. septembris.

- BAGDONAVIČIUS, V., 1989. Vydūnas ir šiandiena. *Pergalė*, 3, 151–153.
- GAIŽIŪNAS, S., 1989a. Kultūrinio universalizmo tipai. Vydūnas ir Rainis. In: *Kultūrinės tradicijos baltų literatūroje: XX a. paralelės ir kontaktai*. Vilnius: Vaga, 207–269.
- GAIŽIŪNAS, S., 1989b. Lačplėsi, tai tavo laikas. *Literatūra ir menas*, kovo 4 d.
- GAVELIS, R., 1989. Jauno žmogaus memuarai. *Pergalė*, 2, 12–71; 3, 10–67.
- GAVELIS, R., 1990. Ar pavėluota pažintis būna savalaikė? *Pergalė*, 1, 94–97.
- GAVELIS, R., 1991. *Jauno žmogaus memuarai: Keturiolikos laiškų romanai*. Vilnius: Vaga.
- GRINKEVIČIŪTĖ, D., 1988. Lietuviai prie Laptevų jūros. *Pergalė*, 8, 151–165.
- GRĪNUMA, G., 1990. Raiņa iecere: Atlatvošanās drāmai. *Literatūra un Māksla*, 8. septembris.
- GRĪNUMA, G., 2009. *Piemīņas paradoksi: Raiņa un Aspazijas atcere Kastanjolā*. Rīgā: Karogs.
- GŪTMANĒ, M., 1996. Trimdas mīts. *Karogs*, 8, 176–184.
- GŪTMANĒ, M., 1998. *Vēstules mātei*. Rīga: Preses nams.
- HALBWACHS, M., 1950. *The Collective Memory*. New York: Harper Colophon Books.
- IVANAUSKAITĒ, J., 1988. Sugrīžimas iš tremties: „Anties“ daina „Tremtis“. *Literatūra ir menas*, birželio 4 d.
- JANAITIS, G., 1988. Vai Lāčplēša augšāmcelšanās. *Literatūra un Māksla*, 13. maijs.
- ĶĪLIS, R., 1998. Sociālā atmiņa un nacionālā identitāte Latvijā. In: Sast. R. ĶĪLIS. *Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai*. Rīga: N. I. M. S, 113–130.
- KURSĪTE, J., 1988. Eposu un nacionālā pašapziņa. *Literatūra un Māksla*, 16. septembris.
- LAURUŠAITĒ, L., 2015. *Tarp nostalgijos ir mimikrijos: lietuvių ir latvių pokario išeivijos romanai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- LINDĒ-DOBILAS, J., 1989. Kudirka ir mes. *Literatūra ir menas*, sausio 1 d., 7 d., 154–162.
- LŪSE, D., 2010. Demitologizētais Dzintara Soduma Lāčplēsis. In: Sast. A. CIMDIŅA, O. LĀMS. *Lāčplēša ceļš pasaulē: Latviešu eposu un Eiropas eposu tradīcijas*. Rīga: Zinātne, 221–232.
- MARCINKEVIČIUS, J., 1988. Reabilituota – 1970 metais. *Literatūra ir menas*, gegužės 28 d.
- MARTINAITIS, M., 1990. Lietuviškos teisybės beiėškant. *Pergalė*, 12, 176–178.
- MARTINAITIS, M., 1991. Kirvarpos sindromas: Liudvikas Jakimavičius kalbasi su Marcelijumi Martinaičiu. *Metai*, 12, 99–104.
- NEIBURGA, A., 1988. *Izbāzti putni un putni būros*. Ryga: Liesma.
- PELECKIS, L., 1989. Tarsi nepaprasta vizija. *Literatūra ir menas*, gegužės 20 d.
- PRĒDELE, A., 1989. Mana mīļā, plosītā tauta... *Padomju Jaunatne*, 204, 4.
- REPŠĒ, G., 1990. „Putni“ bez „spārniem“: Anarchistikas piezīmes par latviešiem un kritiku. *Literatūra un Māksla*, 29. septembris.
- RUCESKAITĒ, A., 1992. Poeto gimtadieniui. *Metai*, 11, 90–93.
- SCHÖPFLIN, G., 1997. The Functions of Myths and the Taxonomy of Myths. In: Eds. G. HOSKING, G. SCHOPFLIN. *Myths and Nationhood*. New York: Routledge, 19–35.
- SMITH, A. D., 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- SODUMS, DZ., 1990. Lāčplēsis trimdā un varoņu konference. *Literatūra un Māksla*, 27. oktobris, 3 novembris, 10 novembris, 17 novembris, 24 novembris.
- SVERDIOLAS, A., 2012. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vinius: Apostrofa.
- ŠUTINIENĒ, I., 1997. Tautos istorijos mitai Lietuvos gyventojų sąmonėje. In: Sud. A. POVILIŪNAS. *Istorinė sąmonė ir istorijos didaktika*. Vilnius: Švietimo studijų centras, 66–89.
- ŠUTINIENĒ, I., 2009. Tautos istorijos simboliai Lietuvos gyventojų tautinėje vaizduotėje: herojų įvaizdžiai ir jų kaita. *Mintis ir veiksmai*, 1 (24), 40–62.
- TEREŠKINAS, A., 1989. Lyg malda ar giesmė... *Pergalė*, 9, 170–174.
- VENCLOVA, T., 1990. Nepriklausomybė. *Metmenys*, 58, 3–12.
- VĒBRA, R., 1989. Jonas Basanavičius ir mes. *Literatūra ir menas*, lapkričio 23 d.
- ZIEDONIS, I., 1990a. Mūžības temperaments. Studijas par Raini. *Karogs*, 4, 156–161.
- ZIEDONIS, I., 1990b. Vienas paaudzes laikā mēs atdzīvosimies. *Literatūra un Māksla*, 28. aprīlis.

Viktorija Jonkutė

The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Lithuania

Research interests: Baltic studies, collective memory, national revival

(RE)CONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY IN THE LITHUANIAN AND LATVIAN LITERARY PRESS DURING THE NATIONAL REVIVAL PERIOD IN THE LATE 20TH**Summary**

The present article, exploring the texts from Lithuanian literary weekly ‘Literatūra ir menas’, monthly ‘Pergalė/Metai’ and Latvian ‘Literatūra un Māksla’ and ‘Karogs’ of the years 1988–1992, discusses and compares the most representative episodes of (self)reflection, the changes and continuity of national identity during the time. It is shown, how collective memory, (re)created by rituals of communicative memory, participates in the (re)construction of national identity as well as tendencies of heroisation and mythologisation, cases of deconstruction, demythologisation (Suodumas, Gavelis). It is claimed that canonical impersonate expression forms of nationality and national heroes (Lačplēsis, Rainis), i.e. general cultural universals, expressions of national ideals dominate in Latvian reflections. The pantheon of individual national heroes is more fragmented and scattered in Lithuanian reflections and participates in communicative memory more passively than in Latvian. But here self-reflection and representation of exiles as collective national heroes is much more intensive.

KEYWORDS: literary press, national identity, Latvians, national revival.

Gauta 2016 06 01

Priimta publikuoti 2016 07 13